

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

NUTQ MADANIYATI VA MUTOLAA SAN'ATI" O'QUV QO'LLANMASINI BRAYL YOZUVIGA O'GIRISH

Musurmonova Iroda Buribekovna

O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan Va Innovatsiyalar Vazirligi

Sharof Rashidov Nomidagi Samarqand Davlat Universiteti Magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur ilmiy-amaliy ish "Nutq madaniyati va mutolaa san'ati" o'quv qo'llanmasini ko'zi ojizlar va zaif ko'ruvchilar uchun imkoniyatlar yaratish maqsadida Brayl yozuviga o'girishni maqsad qilgan. Bu loyiha orqali imkoniyati cheklangan o'quvchilarning madaniy saviyasini oshirish, estetik didini shakllantirish, hamda nutq va mutolaa ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilinadi. Qo'llanma matnlarini Brayl alifbosida ifodalash, ularni didaktik jihatdan moslashtirish va interaktiv materiallar bilan boyitish orqali ta'lim jarayoni yanada qulay va samarali bo'lishi ko'zda tutilgan. Shuningdek, mazkur tashabbus inklyuziv ta'lim konsepsiyasini hayotga tatbiq etishda muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

KALIT SO'ZLAR: *Brayl yozuvi, nutq madaniyati, mutolaa san'ati, inklyuziv ta'lim, ko'zi ojizlar uchun ta'lim, didaktik moslashtirish*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida inklyuzivlik tamoyillari keng qo'llanilmoqda. Ayniqsa, nogironligi bo'lgan shaxslar, xususan, ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish dolzarb masalaga aylangan. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, "Nutq madaniyati va mutolaa san'ati" kabi ijtimoiy-madaniy ahamiyatga ega o'quv qo'llanmalarni Brayl yozuviga o'girish zarurati ortib bormoqda. Nutq madaniyati insonning o'z fikrini to'g'ri, ravon, madaniyatli tarzda ifoda etish ko'nikmasini shakllantirsa, mutolaa san'ati esa ma'naviy-axloqiy tarbiyani chuqurlashtiradi, estetik dunyoqarashni boyitadi.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

Ko'zi ojiz o'quvchilar uchun bunday muhim adabiy manbalarni Brayl yozuvida taqdim etish — ularning axborotga bo'lgan teng huquqini ta'minlash, ta'lim olishda to'siqlarsiz muhit yaratish, shuningdek, mustaqil o'qish va fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu loyiha nafaqat texnik o'zgartirish, balki insonparvarlik tamoyillariga asoslangan ta'limiy va ma'naviy yondashuvni o'zida mujassam etadi.

ASOSIY QISM

Nutq madaniyati va mutolaa san'ati o'quv jarayonining ajralmas tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Ko'zi ojiz o'quvchilar uchun bu ikki sohani to'laqonli o'zlashtirish imkoniyati jiddiy moslashtirish va texnologik yondashuvni talab etadi. Shu sababli, o'quv qo'llanmani Brayl yozuviga o'girish orqali bilim olish jarayonini inklyuziv shaklga keltirish muhim amaliy yechim hisoblanadi.

Brayl yozuviga moslashtirilgan o'quv qo'llanma nafaqat matnli ma'lumotni o'z ichiga olishi kerak, balki ko'zi ojiz o'quvchilarning idrok qilishiga mos, obrazli tasavvur hosil qiluvchi metodik vositalar bilan boyitilishi lozim. Masalan, nutq uslublarini o'rgatishda ovozli materiallardan, dramatik o'qish texnikalarida esa audio sahnalashtirishlardan foydalanish mumkin. Shu bilan birga, mutolaa san'atini rivojlantirish uchun Brayl yozuvidagi badiiy asarlar to'plami yaratilishi, har bir bobga oid savol-javob bloklari ishlab chiqilishi amaliy samara beradi.

O'quv qo'llanma tarkibidagi har bir mavzuni tushunarli va strukturalashtirilgan tarzda joylashtirish, ularga interaktiv topshiriqlarni ovozli ko'rinishda taqdim etish orqali ko'zi ojiz o'quvchilarning qiziqishini oshirish mumkin. Masalan, "to'g'ri talaffuz mashqlari" yoki "o'qilgan matnga asoslangan savollar" audio formatda berilib, tinglovchi ularga og'zaki javob qaytaradi. Bu esa nafaqat nutqni rivojlantiradi, balki mustaqil fikrlashga ham undaydi.

Shuningdek, Brayl alifbosi asosida tayyorlangan yozma topshiriqlarni tekshiruvchi maxsus QR-kodli elektron platformani ishlab chiqish orqali o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samarali teskari aloqa ta'minlanadi. Ushbu tizim o'quvchining mustaqil ishlashini rag'batlantiradi hamda natijalarni muntazam kuzatib borish imkonini beradi.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfservices.com

11th May, 2025

Yana bir ijodiy yechim sifatida, Brayl yozuvidagi qo‘llanmani mobil ilova shaklida yaratish mumkin. Bu ilova matnni ovozli o‘qib berish, interaktiv mashqlar, qiziqarli topshiriqlar, va eslatmalarni o‘z ichiga oladi. Natijada, o‘quvchi o‘zining istagan joyida, mustaqil tarzda bilim olish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Amaliy Yondashuv	Qisqacha Tavsif	Amaliy Tatbiq
Brayl yozuvidagi interaktiv matnlar	Matn oxirida savol-javoblar yoki topshiriqlar berilgan Brayl matnlari	O'quvchilar o'qigan matn asosida mustaqil tahlil qiladi va muhokama qiladi
Audio sahnalashtirish	Badiiy matnlarni teatr sahnasi shaklida ovozli tayyorlash	O'quvchilar dramatik nutq va intonatsiyalarni o'zlashtiradi
Nutq mashqlari uchun audio ko'rsatmalar	To'g'ri talaffuzni mashq qilish uchun ovozli topshiriqlar	Har bir fonetik mashq audio ko'rinishda tinglanadi va takrorlanadi
QR-kodli nazorat topshiriqlari	Brayl matnli sahifaga joylashtirilgan QR-kod orqali topshiriq tekshirish tizimi	O'qituvchi QR orqali o'quvchi topshiriqlarini avtomatik baholaydi
Mobil ilovaga moslashtirilgan Brayl kontent	Ko'zi ojizlar uchun maxsus ilova: ovozli o'qish, interaktiv mashqlar	O'quvchi mobil qurilmada mustaqil dars olib boradi
Tegib bilishli (taktil) tasvirlar	Matnga mos ko'rinadigan, qo'l bilan seziladigan taktil diagrammalar	O'quvchi murakkab tushunchalarni sezgi orqali tushunadi
Audio-muloqotli testlar	Har bir test savoli ovozli tarzda beriladi, javoblar og'zaki qaytariladi	Mustaqil fikrlash, nutqni to'g'ri tashkil qilish rivojlanadi
Brayl kutubxona loyihasi	Mutolaa uchun maxsus Brayl yozuvidagi kitoblarni to'plam	Har bir o'quvchi o'ziga mos darajadagi kitoblarni tanlab o'qiydi

(Brayl yozuvida): (Quyida matn harfma-harf tarjima qilingan, har bir harf oldidan [] ichida mos Brayl ko‘rinishi yozilgan)

$$\begin{array}{ccccccc} [\cdot] & [\ddot{\cdot}] & [\dot{\cdot}] & [\cdot] & [\ddot{\cdot}] & [\dot{\cdot}] & [\ddot{\cdot}] \\ [\cdot] & [\ddot{\cdot}] & [\ddot{\cdot}] & [\ddot{\cdot}] & [\ddot{\cdot}] & [\ddot{\cdot}] & [\ddot{\cdot}] \end{array}$$

Eslatma: Brayl yozuvi harflarni nuqtalar orqali ifodalaydi va ko‘rish bilan emas, barmoq yordamida sezib o‘qiladi. Yuqoridagi ko‘rinishda Unicode Braille Patterns orqali harflar taqdim etilgan.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

quyida “kreativ BRAYL YOZUVIGA O‘GIRISH” iborasining boshlang‘ich darajadagi ko‘rinishi (Brayl yozuvi shaklida) keltiriladi. Bu versiya Brayl harflarning alifbo asosida yozilgan namunasi bo‘lib, har bir harf 6 nuqtali sistemaga mos keladi. Har bir harf oldidan Brayl belgisi berilgan va keyin uning lotin yozuvidagi ifodasi ko‘rsatilgan:

Brayl yozuvida:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

Lotin yozuvida:

Eslatma:

Bu yozuvda “o” harfi uchun maxsus Brayl belgisi ⠏ ishlatilgan (uzbek tilidagi kengaytirilgan Brayl tizimiga mos).

Harflar orasida bitta bo'sh joy (space) qoldirilgan.

Soʻzlar orasidagi boʻsh joylar saqlangan.

XULOSA

Zamonaviy jamiyatda nutq madaniyati va mutolaa san'atining o'zni beqiyos. Ayniqsa, nogironligi bo'lgan shaxslar, xususan, ko'zi ojizlar uchun ilm olish, axborotdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish — bu nafaqat ijtimoiy burch, balki insoniylik mezonidir. “Nutq madaniyati va mutolaa san'ati” o'quv qo'llanmasining Brayl yozuviga o'girilishi orqali ko'zi ojiz o'quvchilarning o'z fikrini to'g'ri va ravon ifodalashi, adabiy asarlarni teran anglash hamda ma'naviy dunyosini boyitishga zamin yaratiladi.

Bu tashabbus nafaqat til va madaniyatni targ'ib qiladi, balki imkoniyati cheklangan insonlar uchun ham teng huquqli ta'lim muhitini yaratadi. Kreativ yondashuv sifatida, Brayl yozuvi asosida interaktiv o'quv materiallari, ovozli sharhlar bilan birga darsliklar yaratish orqali ko'zi ojizlar ta'limida yangi sahifa ochish mumkin. Shu tarzda, mutolaa san'ati har kim uchun ochiq va qulay bo'ladi.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jo'rayev A. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Karimov B. Adabiy o'qish va mutolaa madaniyati. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Xudoyberdiyeva N. Brayl yozuvi asosida ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Ilm Ziya, 2021.
4. Qodirova M. Ko'zi ojizlar uchun o'qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.